

Haagse raadsleden van 1813 tot 1941

Profiel van een bestuurlijke elite

Pieter Stokvis

Tussen de aftocht van de Franse bezetter in december 1813 en de ontbinding van de Haagse gemeenteraad door de Duitse bezetter in september 1941 werden 421 raadsleden benoemd of gekozen.¹ Om deze bestuurlijke elite historisch verantwoord te portretteren is in 1985 een collectieve biografie gepubliceerd.² Aan de hand van persoonlijke gegevens zijn algemene vragen te beantwoorden, zoals: wat voor soort mensen namen tussen 1813 en 1941 zitting in de raad, veranderde de raad in de betrokken periode van samenstelling en welke invloed hadden institutionele veranderingen zoals kiesrechtwijzigingen en partijvorming daarop? De voor die collectieve biografie verzamelde gegevens bieden tevens de mogelijkheid om een tweetal bijzondere vragen over het functioneren en het gedrag van de Haagse bestuurlijke elite te beantwoorden. Het gegevensbestand verschaft namelijk veel informatie over de dominantie van de zogenaamde notabelenelite in de korte negentiende eeuw van 1815 tot 1890 en over de betekenis van familiebanden in hogere kringen.³

In de vroegmoderne tijd wogen verticale (dynastieke), wijdvertakte familiebanden zwaar. Mede onder dwang van kerkelijke huwelijksverboden stelden families hun belangen veilig door de sluiting van huwelijken buiten de kring van direct verwante families om hun netwerk te verbreden of breed te houden. Volgens de historicus Sabeau, wiens studie *Kinship in Neckarhausen 1700-1870* school heeft gemaakt, kozen zowel aristocraten als gegoede burgers in de loop van de achttiende eeuw echter steeds meer voor de versterking van horizontale, minder wijdvertakte familienet-

¹ Zie voor een overzicht van de geschiedenis van Den Haag in de periode 1813-1920 en een toelichting op het raadsledenonderzoek mijn boek *De wording van modern Den Haag. De stad en haar bevolking van de Franse Tijd tot de Eerste Wereldoorlog* (Zwolle, 1987).

² M. van Doorn, ed., *De Haagse gemeenteraad 1816-1941* ('s-Gravenhage, 1985)

³ Een beknopt overzicht van (Nederlands) eliteonderzoek is te vinden in: M.G.J. Duijvendak en J.J. de Jong, *Eliteonderzoek: rijkdom, macht en status in het verleden* (Zutphen, 1993).

werken en voor affectieve huwelijken in de kring van een beperkt aantal verwante families. Voor industriële en commerciële ondernemers vormde de familie een netwerk om kapitaal te mobiliseren. Dergelijke allianties werden vaak bezegeld door opeenvolgende huwelijken tussen sociaal gelijkwaardige partners uit families die tezamen een besloten 'clan' of coterie vormden. Zo bleef het kapitaal in de kring van eigen of aanverwante families. Toen na de Eerste Wereldoorlog het belang van familiale kapitaaloverdracht (onder meer in de vorm van een bruidschat) en van inkomen uit vermogen voor huishoudens in het algemeen afnam, trouwde men weer minder binnen de familie.

De professionalisering van het staatsapparaat beperkte rond 1800 de formele ruimte om ambten te vergeven en voor familieleden te monopoliseren. Teneinde ambten of beroepen zoals dat van predikant, arts en notaris langs informele weg toch van vader op zoon te laten overgaan of in de familie te houden, onderhield men nauwe contacten met verwanten om diensten uit te wisselen en huwelijkspartners en zakenpartners te vinden. Modernisering ging dus in de negentiende eeuw in de bovenlaag niet gepaard met een toenemende afzondering van gezinnen, maar juist met de vorming van familienetwerken waarbinnen de familienaam werd gekoesterd en over en weer werd getrouwd, ook door volle neven en nichten en door weduwnaars en schoonzusters. Dat laatste was mede mogelijk doordat met name in de Franse Tijd de huwelijkswetgeving versoepeld werd onder invloed van verlichte denkers die de kerkelijk geïnspireerde regelgeving ter discussie stelden.⁴ Dat een op de familie georiënteerde levensstijl kenmerkend was voor de standsbewuste bovenlaag in de korte negentiende eeuw, hoop ik aan de hand van het huwelijkspatroon van de Haagse raadsleden aannemelijk te maken. Die op de familie georiënteerde levensstijl waarbij vrouwen in de private sfeer een sleutelrol hadden, was een van de kenmerken van de zogenaamde nationale notablenelite. Die elite was voortgekomen uit de vermenging van oude adellijke families en regentengeslachten, en nieuwe rijke en aanzienlijke families die in de Franse Tijd aan het roer waren gekomen. Onder koning Willem I, II en III vormden deze vermogende en academisch gevormde aristocraten en grootburgers volgens Yme Kuiper en Rob van der Laarse een nationale bestuurlijke elite. De mannen kenden elkaar uit hun studietijd, de families troffen elkaar tijdens het uitgaansseizoen in Den Haag of Amsterdam en zomers bij logeerpartijen op hun buitenplaatsen. Ze trouwden onderling, hielden hun stand op en koesterden hun familietrots.

In het laatste kwart van de eeuw, toen de sociale mobiliteit toenam en de politieke democratisering in opmars was, kreeg die koestering een defensieve inslag. Edellieden en zelfbenoemde patriciërs boekstaafden hun status in *Nederland's Adelsboek* vanaf 1903 en in *Nederland's Patriciaat* vanaf 1910. Omstreeks 1914 telden adel en patriciaat tezamen zo'n duizend geslachten die een landelijke, met elkaar verzwagerde elite vormden. Binnen die elite zijn Amsterdamse en Haagse kringen te onderscheiden en om voorrang strijdende coterieën. Het leven in die kringen werd bepaald door regels en rituelen die de bestaande verhoudingen bevestigden. Dat was nodig, omdat

⁴ D.W. Sabeau, *Kinship in Neckarhausen 1700-1870* (Cambridge, 1998); D.W. Sabeau, S. Teuscher, J. Mathieu, ed., *Kinship in Europe. Approaches to long-term development (1300-1900)* (New York, 2007) 16-26.

de rangorde tussen de familieclans niet vastlag en door zakelijke voor- of tegenspoed of door gunstige of ongunstige huwelijksallianties kon veranderen. Notabelen toonden hun status onder meer door hun buitenplaatsen fraai in te richten en geboede burgers op afstand te houden.

Na 1890 delfden deze notabelen in de strijd om bestuurlijke of politieke posten (behalve het burgemeestersambt) geleidelijk het onderspit tegen professionele concurrenten uit liberale en verzuilde burgerkringen en kozen zij mogelijk vaker voor een loopbaan in het bedrijfsleven of een ambteloos bestaan.⁵ Voor zover mogelijk zal ik nagaan of dit door Yme Kuiper en Rob van der Laarse geschetste beeld van de notabelenelite op de Haagse raadsleden van toepassing is.

Meer in het bijzonder zal de vraag beantwoord worden in hoeverre Haagse raadsleden deel uitmaakten van een nationale bestuurlijke elite. In deze context is het veelzeggend dat 'Politiek Den Haag' in het hedendaagse spraakgebruik niet met gemeentepolitiek geassocieerd wordt, maar met landspolitiek. Den Haag is immers de residentie van hof en rijksoverheid. Behalve parlement en regering zetelt in Den Haag ook nog het provinciale bestuur. De Haagse gemeenteraad is dus letterlijk naaste buur van de nationale en provinciale overheid. In welke mate deze nabijheid invloed had op de loopbaan van raadsleden, zal dan ook nagegaan worden.

Mijn onderzoek is gemodelleerd naar Van den Bergs boek over de maatschappelijke herkomst van Tweede Kamerleden.⁶ Waar mogelijk en relevant zal ik de samenstelling van de raad vergelijken met de samenstelling van de Tweede Kamer, de lokale elite *van* Den Haag met de nationale elite *in* Den Haag.⁷ Op dezelfde wijze als voor Tweede Kamerleden zijn voor raadsleden persoonsgegevens verzameld om een collectieve biografie of prosopografie samen te stellen.⁸ De gegevens zijn opgezocht door medewerkers van het gemeentearchief en vervolgens in nauwe samenwerking met het Parlementair Documentatie Centrum van de Universiteit Leiden in een computerbestand verwerkt.⁹ Een systematische analyse van de Haagse politieke elite in de vorm van kruistabellen en andere (statistische) bewerkingen was daardoor mogelijk.

De hier beproefde prosopografische benadering laat vooral zien wie er in de raad kwamen en nauwelijks hoe en dankzij welke netwerken men in de raad kwam. Dat netwerken bestonden en mogelijk van invloed waren, mag blijken uit een voorbeeld. In 1878 vermeldde de ledenlijst van de vrijmetselaarsloge L'Union Royale raadslid en

⁵ Zie over de maatschappelijke rol en levensstijl van de negentiende-eeuwse notabelenelite Y. Kuiper, 'Aristocraten contra burgers', in: R. Aerts en H. te Velde, ed., *De stijl van de burger. Over Nederlandse burgerlijke cultuur vanaf de middeleeuwen* (Kampen, 1998) 186-217, en R. van der Laarse en Y. Kuiper, ed., *Beelden van de buitenplaats. Elitenvorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw* (Hilversum, 2005) 9-24.

⁶ J.Th. van den Berg, *De toegang tot het Binnenhof. De maatschappelijke herkomst van de Tweede-Kamerleden tussen 1849 en 1970* (Weesp, 1983). Opmerkelijk genoeg wordt door Duijvendak en De Jong niet verwezen naar dit onderzoek, dat het aangewezen referentiekader vormt voor de bestudering van de politieke elite na 1813.

⁷ Alle vermelde gegevens over Tweede Kamerleden zijn ontleend aan of berekend uit Van den Berg, *De toegang tot het Binnenhof*.

⁸ Een evaluatie van deze aanpak geeft Joop de Jong in 'Prosopografie, een mogelijkheid. Eliteonderzoek tussen politieke en sociaal-culturele geschiedenis', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, CXI (1996) 201-215.

⁹ De resultaten kunnen geraadpleegd worden in het gemeentearchief: Van Doorn, *De Haagse gemeenteraad 1816-1941*. Voor mijn onderzoek heb ik bestanden gebruikt die uitgedraaid zijn op 10 okt. 1984, 8 febr. en 12 maart 1985 en 10 juni 1986. Van de 421 raadsleden werden 4 niet gecodeerd.

wethouder J.P. Vaillant als regerend meester en nog negen raadsleden als logebroeders, dat wil zeggen dat meer dan een kwart van de raadsleden elkaar ook in de loge tegenkwam.¹⁰ Bovendien ontmoetten zij elkaar in sociëteiten zoals De Witte. Jammer genoeg zijn er geen studies die licht kunnen werpen op de politieke betekenis van loges en sociëteiten. Het enige netwerk dat indirect zichtbaar gemaakt kan worden, is het verwantschapsnetwerk als onderdeel van het demografische profiel van de raadsleden, maar daar valt dan ook heel wat over te zeggen. Voorafgaande aan de bespreking van het demografische, het sociaal-economische en het godsdienstige-ideologische profiel van de Haagse raadsleden zal ik de belangrijkste veranderingen in het politieke bestel tussen 1813 en 1941 schetsen.

Het politieke bestel

Na het vertrek van de Franse bezettingsmacht nam een voorlopig bestuur het heft in handen dat in januari 1814 leden voor een provisionele raad aanzocht, wier benoeming door de soevereine vorst bekrachtigd werd. Dat was de tiende bestuurswisseling sinds de eerste provisionele raad van 1795. Het regeringsreglement van 1816 voorzag in een raad van 28 leden die voor het leven zaten en een royaal presentiegeld van f 1.200,- per jaar ontvingen. Het dagelijks bestuur werd toevertrouwd aan een college van vier burgemeesters die tevens lid van de raad waren. De eerste raadsleden werden formeel benoemd door de koning. Een kiescollege dat periodiek gekozen werd door kiezers wier belastingaanslag boven een vastgesteld bedrag, de census, kwam, zorgde ervoor dat open gevallen plaatsen opgevuld werden met 'de vroedste en gegoedste ingezetenen'. Een nieuw reglement verhoogde in 1824 de census voor het kiescollege, dat op 48 man gebracht werd, en vertrouwde het dagelijks bestuur toe aan een burgemeester en vier wethouders die door de raad voorgedragen en door de koning benoemd werden. Tot 1848 koos de raad vertegenwoordigers in de Provinciale Staten, die op hun beurt Tweede Kamerleden kozen. In een dergelijk stelsel van getrapte verkiezingen lag het voor de hand dat een raadslidmaatschap een eerste trede was op de politieke ladder.¹¹

De liberale grondwet van 1848 voorzag in directe verkiezingen voor gemeenteraden, Provinciale Staten en de Tweede Kamer, waarbij voor de laatste twee lichamen een districtenstelsel gehanteerd werd. Het censuskiesrecht, waarvoor nu behalve grondbelasting en personele belasting ook patentbelasting op beroep of bedrijf meegerekend werd, bleef gehandhaafd. De grondwetswijziging van 1887 koppelde het mannenkiesrecht aan kentekenen van geschiktheid en maatschappelijke welstand. De strijd over de vraag welke kentekenen in aanmerking kwamen, eindigde met de aanvaarding van algemeen kiesrecht, dat in 1917 nog alleen voor mannen gold maar in 1919 ook vrouwen insloot. Het districtenstelsel werd in 1917 vervangen door een evenredigheidsstelsel en stemmen werd wettelijk verplicht. Tot de invoering van de stemplicht werd opvallend weinig gebruik gemaakt van het stemrecht. Het opkomstpercentage voor gemeenteraadsverkiezingen was in Den Haag in 1857-1888 gemid-

¹⁰ *Naamlijst der leden van de loge l'Union Royale* (s-Gravenhage, 1878).

¹¹ H.E. van Gelder, 'De regering van 's-Gravenhage 1795-1851', *Jaarboek Die Haghe* (1908) 216-258.

Opening van de nieuwe Raadzaal aan de Javastraat op 22 april 1912 (coll. Gemeentearchief Den Haag)

deld 34% en in 1889-1917 43%. Voor de Statenverkiezingen kwam respectievelijk 34% en 47% van de stemgerechtigden opdraven. Alleen de Tweede Kamer bracht meer stemgerechtigden op de been: 61% en 67%.¹² Het aandeel van kiesgerechtigden (voor de gemeenteraad) in de bevolking steeg van slechts 3,4% in 1851 en 5,1% in 1889 tot maar liefst 47,2% in 1922.¹³ Een Britse studie voorzag het Nederlandse kiesrecht in 1895 dan ook van het volgende commentaar: 'So exclusive an electorate might confidently be expected to choose substantial burghers as municipal councillors.'¹⁴

De gemeentewet van 1851 droeg de uitvoerende macht uitdrukkelijk aan de raad op, wier leden nu uit hun midden de wethouders kozen, terwijl de burgemeester door de koning benoemd werd. De 35 raadsleden (37 vanaf 1872, 39 vanaf 1881 en 45 vanaf 1901) werden voor zes jaar gekozen, maar om de twee jaar trad een derde af zodat er regelmatig verkiezingen waren. Totdat in 1897 het kishokje voor geheime stemming werd ingevoerd, ontving de geregistreerde kiezer thuis een alfabetische lijst waarop hij de kandidaat van zijn voorkeur kon aanstrepen. In het algemeen werden kandida-

¹² Gemeenteverslagen 1857-1917.

¹³ *Statistisch jaarboek van 's-Gravenhage 1977-78* ('s-Gravenhage, 1978), 103.

¹⁴ A. Shaw, *Municipal government in continental Europe* (Londen, 1895) 238-239.

ten voorgedragen door een kiesvereniging die enige advertenties in de krant plaats- te.¹⁵ Vanaf de jaren 1880, toen nationale politieke partijen op het toneel verschenen, werden de campagnes heftiger.¹⁶ In dit artikel houd ik mij echter niet bezig met politieke mobilisering als zodanig, maar met de gevolgen van die politieke mobilisering en democratisering voor de samenstelling van de gemeenteraad.

Het demografische profiel

Het totale bestand, dat 417 raadsleden betreft, is opgesplitst naar kiesrechtijdvakken beginnend met de eerste periodieke verkiezing. In 1813-1851 namen 74 raadsleden voor het eerst plaats op het pluche, in 1851-1889 122, in 1889-1919 109 en in 1919-1941 112. Wanneer gegevens over bepaalde kenmerken niet beschikbaar zijn, hebben de berekeningen (percentages) betrekking op de gevallen waarvan die gegevens wel achterhaald zijn (absolute aantallen vermeld onder de N van 'number'). De indeling in tijdvakken is uiteraard ontworpen om de invloed van institutionele veranderingen op de samenstelling van de 'regerende klasse' na te gaan. Onder de noemer van demografische kenmerken worden hier gegevens over geboortemaand, plaats van geboorte en overlijden, geografische mobiliteit, levensduur en huwelijkspatroon besproken. Uit tabel 1 blijkt dat de geboorte-indices van de raadsleden verschillen van de indices van de Haagse bevolking als geheel.¹⁷ Opvallend veel raadsleden werden geboren in december en januari en dus verwekt in maart en april.

Tabel 1. De geboorte-indices per maand van 415 raadsleden en de gemiddelde indices van de Haagse bevolking in 1860-1919

maand	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.
raad	131	104	105	108	88	79	74	79	85	111	111	125
bevolking	103	110	104	97	94	93	93	98	109	102	97	100

Waarom waren zoveel raadsleden in december en januari jarig? Een verklaring kan gezocht worden in het reproductieve gedrag van de hogere standen, dat mogelijk afweek van het traditionele voortplantingspatroon. Dat traditionele patroon begunstigde conceptie in mei, de maand van huwelijks- en arbeidscontracten, en in december, de maand van feesten en vorstverlet. Anders dan de geboorte-indices van de bevolking, die betrekking hebben op levend geboren, weerspiegelen de indices voor de raadsleden – omdat het volwassenen betreft – trouwens ook de verschillen in overlevingskansen naar geboortemaand. In verband hiermee is de studie van Michel Gauquelin vermeldenswaard, die uit een grootschalig onderzoek concludeert dat

¹⁵ G.J. Mentink, 'Uiterlijke schets van de gemeenteraadsverkiezingen van 1870 tot 1914', *Spiegel der historie*, III (1968) 400-408.

¹⁶ I. de Haan en H. te Velde, 'Vormen van politiek. Veranderingen van de openbaarheid in Nederland 1848-1900', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, CXI (1996) 167-200.

¹⁷ Geboorte-indices worden als volgt berekend: $(100 \times 365 : \text{aantal geboorten per jaar}) \times (\text{aantal geboorten per maand} : \text{aantal dagen per maand})$.

bepaalde geboortemaanden (die al dan niet geassocieerd kunnen worden met klimatologische condities en kosmische i.c. astrologische constellaties) gunstig lijken voor de keuze van een politieke loopbaan.¹⁸

Geeft de verdeling naar geboortemaanden meer aanleiding tot vragen dan tot antwoorden, de gegevens over de geboorteplek illustreren zonder twijfel een toenemende geografische mobiliteit.

Tabel 2. De procentuele verdeling naar geboorteplek

	1813-1851	1851-1889	1889-1919	1919-1941
Zuid-Holland	74	58	50	49
andere provincies	24	34	44	48
koloniën	-	2	5	3
buitenland	-	6	1	1
N	74	122	109	112

Het aandeel dat in Zuid-Holland geboren was, nam af van driekwart tot de helft, terwijl het aandeel dat in andere provincies geboren was, steeg van een kwart tot bijna de helft. Onder de andere provincies spande Noord-Holland met gemiddeld 11% de kroon, gevolgd door Utrecht, Noord-Brabant en Gelderland met 6% of minder. Het aandeel van raadsleden die of in de koloniën geboren waren of daar enige tijd verbleef hadden (niet in een tabel vermeld), steeg van 4% (1813-1851) en 11% (1851-1889) tot 16% in de hoogtijdagen van de uitbreiding van het binnenlands bestuur en de vestiging van particuliere ondernemingen in Nederlands-Indië (1889-1919) en zakte weer tot 12% in 1919-1941. Het merendeel van de in het buitenland geboren raadsleden in 1851-1889 was afkomstig uit de voormalige zuidelijke landsdelen die zich in 1830 afgescheiden hadden om de Belgische staat te vormen.

Naarmate de mobiliteit van raadsleden toenam, nam hun binding aan Den Haag af, zoals tabel 3 uitwijst.

Tabel 3. Het percentage raadsleden geboren en/of overleden in Den Haag

	1813-1851	1851-1889	1889-1919	1919-1941
geb. en overl.	51	45	25	14
niet geb., wel overl.	37	38	53	29
geb., niet overl.	4	6	5	13
niet geb., niet overl.	8	11	17	30
N	74	120	96	77

¹⁸ M. Gauquelin, *The cosmic clocks: from astrology to a modern science* (Londen, 1969). In dat geval zou een astrologische interpretatie de strekking kunnen hebben dat boogschutters (december) en steenbokken (januari) voorbestemd zijn om respectievelijk idealistische en conservatieve politici te worden (C. Gorter, *Planetenloop en mensenlot* ('s-Gravenhage, s.a.) 45-55 en H.C.N. van Konijnenburg, *Trek zelf uw horoscoop* (Utrecht, 1975) 39-67). Die veronderstelling heb ik overigens niet getoetst.

Het aandeel dat wieg en graf in de residentie vond, nam drastisch af. Dat zo'n hoog percentage elders geboren in Den Haag overleed, kan verklaard worden uit de centrale (politieke) functies van de stad en het aangename woonklimaat.¹⁹ Beide tabellen laten zien dat de mobiliteit toenam en lokale bindingen minder domineerden naarmate vanaf omstreeks 1890 het proces van modernisering en nationale eenwording in een versneld tempo vorderde.²⁰

Hoewel modernisering in het algemeen een verbetering van de levensverwachting betekende, nam de gemiddelde levensduur van de politieke elite niet toe. Die bleef rond de 71 jaar. De gemiddelde huwelijksleeftijd daalde pas in het interbellum, maar dat kan te danken zijn aan de vrouwelijke raadsleden die toen meetelden. Voor vrouwen lag de gemiddelde huwelijksleeftijd immers twee jaar lager dan voor mannen. De raadsleden vormden toen hoe dan ook meer een afspiegeling van de bevolking. Onderstaande tabellen verschaffen enige informatie over huwelijkspatronen.

Tabel 4. Gemiddelde levensduur en huwelijksleeftijd

	1813-1851	1851-1889	1889-1919	1919-1941	1813-1941	N
levensduur	73	71	69	69	71	325
huw. leeft.	31	29	30	28	30	228

Tabel 5. Percentages raadsleden die nul, één, twee of drie maal huwden

	1813-1851	1851-1889	1889-1919	1919-1941
nul	13	12	6	8
één	57	71	75	81
twee	26	15	18	10
drie	4	2	1	1
N	74	120	108	111

Tabel 6. Percentages eerste huwelijken binnen of buiten de eigen statusgroep 1813-1941

	adel	patriciaat	geen a/p	N
adel	62	20	18	66
patriciaat	5	37	57	94
geen adel of patriciaat	1	11	88	215

¹⁹ H. Schmal, *Den Haag of 's-Gravenhage? De 19e-eeuwse gordel, een zone gemodelleerd door zand en veen* (Utrecht, 1995).

²⁰ H. Knippenberg en B. de Pater, *De eenwording van Nederland. Schaalvergroting en integratie sinds 1800* (Nijmegen, 1988).

De gemiddelde huwelijksleeftijd lag zo hoog omdat mannen uit de hogere klassen pas trouwden als ze na een studie, opleiding of volontairschap een vaste positie veroverd hadden en een inkomen genoten dat aangevuld door inkomsten uit vermogen voldoende was om een huishouden te bekostigen. Tot 1890 bleef meer dan een tiende vrijgezel en degenen die trouwden, hertrouwden dikwijls na het overlijden (in het kraambed bijvoorbeeld) van hun echtgenote. Een oplossing om een huishouden voort te zetten was hertrouwen met de zuster van de overleden echtgenote: acht (hoofdzakelijk negentiende-eeuwse) raadsleden kozen deze oplossing. In chronologische volgorde naar geboortejaar hertrouwden de volgende raadsleden met hun schoonzuster: P. de Riemer (1769), I.H. de Castro (1771), A.G.C. Alsche (1804), jhr. A. van der Goes (1805), jhr. W. Quarles van Ufford (1812), jhr. G.J.G. Klerck (1825), W.J. van Sandick (1839) en H. Siebelts (1873). De beide echtgenotes van de jonkheren Van der Goes en Quarles van Ufford kwamen uit de familie Van Doorn. Er was een weduwe van een raadslid, W.M. Blussé, die na het overlijden van haar eerste man, C. van Bell, met een ander raadslid, J.J. van Geuns, hertrouwde, voor wie dat het tweede van drie huwelijken was. Dat huwelijken tussen neef en nicht en ook huwelijken tussen een weduwnaar en zijn schoonzuster in Nederland in de negentiende eeuw geoorloofd waren, is kenmerkend voor de prioriteit die toen aan familiebelangen werd toegekend. Door dergelijke huwelijken – die in het canonieke recht en de daarop geïnspireerde wetgeving verboden waren – bleef het kapitaal namelijk in de familie.²¹ Over het ‘schoonzusterhuwelijk’ van zijn zwager Heldring schrijft het Amsterdamse raadslid Jerome Sillem: ‘Bij het overlijden van zijn eerste vrouw (in 1876) was mijn zwager Heldring achtergebleven met vier kinderen waarvan één al spoedig stierf. De overigen hadden terstond in mijnen zuster Louise een tweede moeder gevonden; deze zoo natuurlijke verhouding tot de “deceased wife’s sister” had mijn zwager ertoe geleid Louise ten huwelijk te vragen, en zij had daarin toegestemd.’²² Jerome Sillem had ook kunnen verwijzen naar collega’s in de raad. Van de Amsterdamse raadsleden hertrouwden er tussen 1814 en 1941 vijf met hun schoonzuster.²³

Van de 16 huwelijken die na een duur van gemiddeld 22 jaren in scheiding eindigden, hoorden 13 thuis in de periode 1889-1941. Toen voegden gescheiden mannen zich bij het contingent weduwnaars dat eventueel een tweede huwelijk sloot. Een bijzonder geval was de bekende econoom en liberale politicus M.W.F. Treub (1858-1931), die drie maal scheidde. Er waren meer raadsleden die opvielen door een van de Victoriaanse norm afwijkende levenswandel, zoals H. Hope Loudon (1816-1891), die een erkende natuurlijke dochter (geboren in Indië) in huis had, en de bankier P.J. Landry (1802-1865), die een relatie onderhield waaruit twee erkende dochters sprongen. Vormden zij het topje van een ijsberg of waren het uitzonderingen?

²¹ J. Goody, *The European family. An historical-anthropological essay* (Oxford, 2000) 174 (noot 21).

²² J.A. Sillem, ‘Herinneringen van Mr. J.A. Sillem 1840-1912’, *Jaarboek Amstelodamum*, LXII (1970) 131-192. Met de term ‘deceased wife’s sister’ doelt de jurist Sillem op de Engelse wet die in 1835 het schoonzusterhuwelijk verbood (tot 1907).

²³ P.J. Hofland, *Leden van de Raad. De Amsterdamse gemeenteraad 1814-1941* (Amsterdam, 1998). Het Repertorium vermeldt in chronologische volgorde naar geboortejaar: M. Wiardi Beckman (1795), J. Spengler (1800), J.A. Molster (1827), A.J.C.J. S. Bergsma (1840) en D.H. Wallis de Vries (1863). Een raadslid, J.H. Luden (1765), trouwde twee maal met een nicht, een dochter van een van zijn broers.

Een ongeschreven regel bij de partnerkeuze was: soort zoekt soort. Te zoeken hoefde men eigenlijk niet, want men ging als vanzelfsprekend bijna uitsluitend om met sociaal gelijkwaardigen en godsdienstig gelijkgezinden. Zoals tabel 6 laat zien, was de adel het meest endogaam. Slechts een vijfde huwde buiten adel of patriciaat en slechts enkele patriciërs slaagden erin een adellijke dame aan de haak te slaan. Van de patriciërs, die, zoals nog toegelicht zal worden, nauwelijks te onderscheiden zijn van andere deftige en welgestelde burgers, huwde bijna twee vijfde met iemand van gelijke geboorte, terwijl niet veel meer dan één op de tien burgerlieden een patriciërsdochter naar het stadhuis mocht voeren. Dat adel en patriciaat meer buiten de eigen groep huwden dan de rest, is mede te verklaren uit de relatief geringe omvang van deze min of meer gesloten statusgroepen. Behalve dat men onderling huwde, hield die geslotenheid in dat men elkaar de bal toespeelde, te meer als men verwant of verzwagerd was.

Het belang van verwantschap en verzwagering blijkt uit de lijst van familienamen. De 421 raadsleden, van wie bij 65 een adellijke titel of predikaat is genoteerd, droegen tezamen 374 familienamen. Van de 33 familienamen die twee maal voorkwamen, behoorden 29 aan verwanten en daarvan 20 aan vaders en zonen. Van die totaal 40 vaders en zonen droegen 16 het predikaat jonkheer of de titel baron. Scheveningse raadsleden waren in nog hogere mate dan adellijke raadsleden onderling verwant. Prominente familienamen waren De Jonge, Quarles van Ufford, Wittert van Hoogland, Van der Kemp en uit Scheveningen Hoogenraad. In totaal waren 74 raadsleden (18%) patrilineair verwant.

Het belang van verwantschap via de moeder mag blijken uit de lijst van familienamen van echtgenotes van raadsleden. In totaal werden 461 echtgenotes (58 met een adellijk predikaat of adellijke titel) geteld, waarvan 81 de tweede of derde partner van een raadslid waren. Tezamen droegen zij 404 familienamen. Vier adellijke (c.q. notabele) families (Van Doorn, Des Tombe, Van Pallandt en Van Limburg Stirum) en één Scheveningse familie (Varkevisser) leverden drie of meer echtgenotes. Zo'n 30 families leverden twee echtgenotes en 39 familienamen kwamen op beide lijsten voor. Het lijkt dus aannemelijk dat verwantschapsnetwerken het pad naar de raadszaal effenden, vooral voor raadsleden uit de Scheveningse clan en uit adellijke families. Hoe het de adel en andere statusgroepen in de loop der tijd verging, is een vraag die nu aan de orde komt.

Het sociaal-economische profiel

Om het sociaal-economische profiel van de raadsleden uit te tekenen, zijn persoonsgegevens die betrekking hebben op geboortestand, universitaire opleiding, beroep en sociale positie, geanalyseerd.

Zoals tabel 7 laat zien, zakte het aandeel van de adel na 1890 van een derde tot een fractie daarvan.

Tabel 7. De procentuele verdeling naar statusgroepen

	1813-1851	1851-1889	1889-1919	1919-1941
adel	31	30	7	4
patriciaat	42	32	24	11
geen adel of patriciaat	27	38	69	86
N	74	122	109	112

Of de adellijke raadsleden hun predikaat of titel geërfd hadden dan wel recent verworven, valt te lezen in *Nederland's Adelsboek*. De adeldom van 43 van de 65 edellieden was van recente datum, namelijk van na 1795, toen hoge officieren, ambtenaren en voormalige regenten door koning Lodewijk Napoleon, keizer Napoleon en vooral door koning Willem I in de adelstand werden verheven.²⁴ Van degenen die oudere papieren hadden, konden vijf wijzen op adelsbrieven van voor 1600, vijf op adellijke voorouders uit de zeventiende eeuw en twaalf uit de achttiende eeuw. Het merendeel van deze 'oude' (zij het postfeodale) adel had zijn adelsbrieven te danken aan de Duitse keizer en aan de koningen van onder meer Frankrijk, Engeland en Zweden.

Ondanks de uiteenlopende papieren vormde de adel een duidelijker afgebakende statusgroep dan het patriciaat, dat niet verward moet worden met het republikeinse regentenpatriciaat. Dat oude patriciaat was grotendeels door koning Willem I in de nieuwe adel opgenomen om het aristocratische element in het staatsbestel te versterken. Het nieuwe patriciaat bestond uit 'notabele' families die op grond van geboorte en voorouderlijke verdiensten aanspraak maakten op maatschappelijk aanzien. Juist in de periode na 1880, toen zich grote veranderingen aandienden op economisch, sociaal en politiek terrein, zochten de maatschappelijke bovenlagen in hun stamboom naar onderscheidingstekenen om hun aanspraken te rechtvaardigen. Genealogische standaardwerken kwamen zo tot stand, verenigingen en bladen werden opgericht en in 1910 verscheen als pendant van het rode boekje voor de adel het blauwe boekje voor *Nederland's Patriciaat*, dat in de eerste elf jaargangen de stambomen van ruim 700 notabele families publiceerde.²⁵ Lang niet alle aanzienlijke families met publieke ambtsdragers en gepromoveerden in hun stamboom stelden er prijs op hun familienaam in het blauwe boekje te laten opnemen. Vooral katholieke families hadden reserves ten aanzien van deze protestantse onderneming. Met dit voorbehoud moet de operationele definitie volstaan dat vermelding in het blauwe boekje iemand retrospectief tot patriciër bestempelt.

Daar het patriciaat een zelfbenoemde en uitdijende statusgroep is die bijvoorbeeld families opneemt met raadsleden in hun stamboom, is het geen verrassing dat het patriciaat tot 1920 en zelfs na 1920 een forse vertegenwoordiging had in de raad. In de periode tussen 1890 en 1920, toen politiek meer een beroep werd dan een roeping

²⁴ D. van den Bosch, 'De adel en de vorst in de eerste jaren van het Koninkrijk der Nederlanden', *Symposion*, I (1979) 70-93.

²⁵ C.J.M. Bruin en C. Schmidt, 'Het boekstaven van aanzienlijkheid in het Koninkrijk der Nederlanden', *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie*, XXXIV (1980) 203-220.

Bezoek van Haagse gemeenteraadsleden aan de dierentuin in 1930. Eerste links met bolhoed is burgemeester mr. J.A.N. Patijn (coll. Gemeentearchief Den Haag)

en politieke mobilisering en democratisering enigszins vorderden, was het aandeel van de adel gezakt tot minder dan een tiende, terwijl het patriciaat nog een kwart van de zetels bezette. In dezelfde periode waren nog twee op de tien Tweede Kamerleden van adel en behoorde een derde tot het patriciaat. De democratisering op het lokale niveau ging dus duidelijk vooraf aan de democratisering op het nationale niveau.

Op grond van hun beroep kunnen de raadsleden ondergebracht worden in beroepssectoren en sociale lagen. Het hier gebruikte stratificatiemodel is ontworpen door Van den Berg op basis van de beroepsprestigeladders van Van Heek en Van Tulder, zodat de resultaten te vergelijken zijn. Om de mobiliteit voorafgaande aan de politieke loopbaan zichtbaar te maken, is een onderscheid gemaakt tussen beroep en laag bij de aanvang van de maatschappelijke loopbaan en bij het betreden van de politieke arena.

Tabel 8. De procentuele verdeling naar beroepssectoren na opleiding (a) en bij intrede in de politiek (b)

	1813-1851		1851-1889		1889-1919		1919-1941	
	a	b	a	b	a	b	a	b
ambacht/industrie	2	2	5	6	7	7	18	10
bouwnijverheid	-	-	1	1	4	5	6	4
handel en verkeer	9	6	5	11	24	25	19	21
overheidsdienst	46	57	44	51	30	32	31	31
maatschappelijk/zakelijk	41	32	45	28	35	31	26	34
overige diensten	4	3	-	3	-	-	-	-
N	66	63	112	110	103	103	96	103

Qua beroepsstructuur vormden de raadsleden natuurlijk geen afspiegeling van de Haagse bevolking. Wel bracht de verschuiving naar werkgelegenheid in handel, verkeer en bouwnijverheid na 1890 deze beroepsgroepen in grotere aantallen in de raad. Dat het aandeel van de nijverheid na 1851 en vooral na 1919 op een hoger peil kwam, is toe te schrijven aan een gewijzigde samenstelling van het electoraat.²⁶ Toch bleef de nijverheid ondervertegenwoordigd. Mogelijk lieten ondernemers hun belangen behartigen door 'zaakwaarnemers' uit de vrije beroepen. De tertiaire sector van overheidsdienaren, vrije beroepen en zakelijke diensten was in ieder geval zwaar oververtegenwoordigd. Voor overheidsdienaren (die officieren meegerekend tot 1920 8% van de raadsleden uitmaakten), advocaten, notarissen, ingenieurs en artsen, die hoe dan ook veel met de overheid te maken hadden, was de politiek een voor de hand liggende (beroeps)keuze. Het verschil tussen de verdeling naar beroepssectoren bij het begin van een loopbaan en bij het aanvaarden van een politiek mandaat onthult een zekere regelmaat in de loopbaan van lokale politici: eerst een vrij beroep (advocaat), dan in overheidsdienst (rechter) en ten slotte in de politiek.

Dit patroon domineerde tot 1890, toen de kleine burgerij van kantoorbedienden, winkeliers en ambachtsbazen ook zitting nam in de raad, zoals tabel 9 laat zien.

Tabel 9. De procentuele verdeling in sociale lagen na opleiding (a) en bij intrede in de politiek (b)

	1813-1851		1851-1889		1889-1919		1919-1941	
	a	b	a	b	a	b	a	b
hogere klasse	98	100	96	100	82	86	60	72
kleine burgerij	2	-	4	-	17	14	33	28
arbeidersklasse	-	-	-	-	-	-	5	2
N	67	66	116	113	106	108	98	102

²⁶ Zie voor een onderbouwing van een dergelijke verklaring B. de Vries, *Electoraat en elite. Sociale structuur en sociale mobiliteit in Amsterdam 1850-1895* (Amsterdam, 1986).

Tegen de tijd dat zij verkozen werden, hadden sommige raadsleden van eenvoudige huize een hogere sociale (beroeps)status verworven. De komst van deze 'nieuwelingen' luidde na 1890 het einde in van de raad als een exclusieve herenclub. In de periode 1919-1941 voegden zich bovendien vijftien vrouwen bij de 'club', die toen voor bijna een derde uit kleine burgers en (opgeklommen) arbeiders bestond.

Het overwicht van overheidsdienaren en dienstverleners tezamen is opvallend: in 1851-1889 89% bij het begin van een loopbaan en 79% bij intrede in de politiek, in 1889-1919 65% en 63%, en in 1919-1941 57% en 65%. Voor Tweede Kamerleden waren de percentages 80/74, 68/65 en 57/54, dus van gelijke orde! De overstap van een vrij beroep (bij het begin van een loopbaan) naar een overheidsdienst (bij intrede in de politiek) kwam onder Tweede Kamerleden nog meer voor dan onder raadsleden. Mogelijk is dit toe te schrijven aan een langere loopbaan voorafgaande aan het Tweede Kamerlidmaatschap.

Niet alleen gemeten naar sociale klasse en beroep boette de raad aan homogeniteit in, maar ook gemeten naar het aantal en het soort academici, zoals tabel 10 laat zien.

Tabel 10. Het procentuele aandeel van academici en van universitair opgeleiden naar studierichting

	1813-1851	1851-1889	1889-1919	1919-1941
rechten/economie	89	79	61	70
techniek	2	9	22	17
medicijnen	9	10	9	10
overige	-	3	9	3
N academici	44	71	46	30
N raadsleden	74	122	109	112
% academici	60	58	42	27

De neerwaartse lijn van het percentage academici na 1890 loopt voor de raadsleden parallel aan de hoger gelegen lijn voor Tweede Kamerleden: de percentages universitair gevormde Tweede Kamerleden waren gemiddeld 82 in 1849-1887, 62 in 1888-1917 en 42 in 1918-1937. Wat beroep en opleiding betreft, kwamen de raadsleden en Tweede Kamerleden gedurende het interbellum het dichtst bij een doorsnede uit de bevolking.

Het aandeel van academici in de raad zakte van drievijfde naar tweevijfde na 1890 en een kwart na 1920 en onder die academici namen ingenieurs de plaats in van artsen als technisch specialisten die zich bijvoorbeeld met woningbouw en volksgezondheid bezig hielden. Slechts drie theologen bezetten een zetel in de raad in de periode 1889-1941, de hoogtijdagen van de verzuiling. Geschilpunten tussen protestanten en katholieken en tussen confessionelen enerzijds en liberalen en socialisten anderzijds beheersten toen het politieke debat. Daarom bespreek ik de verdeling naar kerkgenootschap samen met het politieke profiel.

Het godsdienstige-ideologische profiel

Hoewel de Nederlands-Hervormde Kerk in de negentiende eeuw officieel niet meer bevoorrecht werd en het bevolkingsaandeel 60% bedroeg, waren hervormde raadsleden tot 1890 verreweg in de meerderheid, zoals uit tabel 11 afgeleid kan worden. Nadien kwam het aandeel van hervormde raadsleden min of meer overeen met het hervormde aandeel in de Haagse bevolking van 50% tot 1920 en 40% in het interbellum.

Tabel 11. De procentuele verdeling naar kerkgenootschap bij geboorte (a) en bij overlijden (b)

	1813-1851		1851-1889		1889-1919		1919-1941	
	a	b	a	b	a	b	a	b
hervormd	90	90	81	80	58	51	40	39
gereformeerd	1	1	1	1	6	9	6	10
doopsgezind/remonstrants	-	-	3	3	11	9	5	7
katholiek	7	7	11	11	12	8	30	23
joods	1	1	4	4	9	7	5	4
buitenkerkelijk	-	-	-	-	4	15	11	18
N	71	71	118	117	104	98	106	74

Sinds de staatkundige hervormingen van 1848 waren joden, doopsgezinden en remonstranten evenredig en na 1890 zelfs onevenredig sterk vertegenwoordigd in de raadszaal. Steunend op anti-revolutionaire kiesverenigingen waren de gereformeerden onmiddellijk nadat zij in 1886 onder leiding van Abraham Kuyper als 'Dolerenden' de Nederlands-Hervormde Kerk verlaten hadden, evenredig in de raad vertegenwoordigd. De katholieken met een bevolkingsaandeel van 30% moesten daarentegen wachten totdat het algemeen kiesrecht hun een evenredige vertegenwoordiging gaf.

In de landelijke politiek was dit proces van katholieke emancipatie en integratie eerder begonnen dankzij hun regionale concentratie en het districtenstelsel. In de Tweede Kamer steeg het percentage katholieken, die een derde van de bevolking uitmaakten, van 22% in 1849/1887 tot 25% in 1888-1917 en 32% in 1918-1937. Zowel in de raad als in de Tweede Kamer maakte het algemeen en evenredig kiesrecht een definitief einde aan de achterstand en achterstelling van katholieken.

Protestantse en joodse liberalen en gereformeerde anti-revolutionairen drongen dus eerder dan katholieken door in het domein van de lokale politieke elite. Zowel de ontkerkelijking (onder liberalen en sociaal-democraten) als het gereformeerde tegenoffensief zijn af te lezen uit de verschillen tussen het kerkgenootschap bij geboorte en overlijden. Terwijl meer raadsleden na 1890 gereformeerd waren bij overlijden, waren minder raadsleden bij hun dood nog katholiek. Voorzover politieke richtingen te achterhalen zijn, geeft de volgende tabel enige opheldering.

Tabel 12. De verdeling naar politieke richtingen of partijen

	1851-1889	1889-1919	1919-1941
conservatief	44	8	-
liberaal	27	47	18
katholiek	9	11	21
anti-revolutionair/ christelijk-historisch	13	21	15
sociaal-democratisch	-	12	26
links-radicaal	-	-	5
rechts-radicaal	-	-	6
plaatselijk	6	-	5
overig	1	1	4
N	70	85	109

Verschuivingen in het politieke krachtenveld kwamen over het algemeen geleidelijk tot stand. Plotselinge veranderingen hadden dan ook een bijzondere oorzaak. In 1851 en 1901 traden respectievelijk 23 en 11 nieuwe raadsleden aan, toen het aantal zetels met 7 en 6 werd uitgebreid. Vanzelfsprekend hing de wisseling van de wacht in 1851 en in 1919, toen 21 nieuwkomers geïnstalleerd werden, ook samen met de herziening van het kiesstelsel. Vanaf 1919 werden om de vier jaar gemiddeld 13 nieuwelingen in de raad gekozen. In de laatste periode was de gemiddelde zittingsduur per raadslid 7 jaar, terwijl de gemiddelde zittingsduur teruggaande in de tijd 11, 14 en 16 jaar had bedragen. Die verkorting van de gemiddelde zittingsduur was misschien ook het gevolg van meer gelegenheid om van loopbaan te wisselen. In hoeverre het raadslidmaatschap onderdeel was van een politieke loopbaan en in hoeverre het een eindpunt, opstap of stap terug was in een politieke loopbaan, zijn vragen waarop tabel 13 en 14 antwoord geven.

Tabel 13. Openbare ambten ooit bekleed door raadsleden in aantallen en als percentages van alle ambten

	1813-1851		1851-1889		1889-1919		1919-1941	
	N	%	N	%	N	%	N	%
commissaris	-	-	2	3	2	2	-	-
minister	-	-	12	18	10	11	4	9
Raad van State	7	11	5	7	2	2	1	2
Tweede Kamer	2	3	6	9	8	9	4	9
Eerste Kamer	15	25	11	16	24	26	12	27
Gedep. Staten	6	10	8	12	8	9	2	4
Prov. Staten	21	34	21	31	32	34	20	44
burgemeester	10	16	2	3	7	7	2	4
N ambten	61		67		93		45	
N raadsleden	74		122		109		112	

Tabel 14. Percentages raadsleden voor wie het raadslidmaatschap het hoogste ambt was (eindpunt), vooraf ging aan een hoger ambt (opstap) of volgde op een hoger ambt (stap terug)

	1813-1851	1851-1889	1889-1919	1919-1941
Eindpunt	57	72	52	74
opstap	31	18	25	5
stap terug	12	10	23	21
N	74	120	109	112

Het aantal ambten hoger dan raadslid dat Haagse raadsleden voor, tijdens of na hun lidmaatschap van de raad bekleedden, was aanzienlijk tot 1920, toen het plaatselijk bestuur kennelijk minder stijngsmogelijkheden bood. In de eerste kiesrechtperiodes waren de verbindingslijnen tussen raad, Provinciale Staten en Tweede Kamer vanwege het getrapte kiesrecht ook formele verbindingslijnen. In de derde kiesrechtperiode werden de verbindingslijnen tussen de verschillende bestuurlijke niveaus versterkt door de opkomst van plaatselijke kiesverenigingen die landelijk samenwerkten, hetgeen vooral in 1889-1919 kansen bood voor opwaartse mobiliteit. Het districtenstelsel bracht afgevaardigden (burgemeesters bijvoorbeeld) naar Den Haag die het Tweede Kamerlidmaatschap en het raadslidmaatschap combineerden of afwisselden. In de tweede en derde periode waren er evenveel voormalige als toekomstige ministers lid van de raad. Het gereduceerde belang van het raadslidmaatschap als een eerste trede op de politieke ladder in 1919-1941 komt eigenlijk als een verrassing. Mogelijke verklaringen kunnen gezocht worden in de vervanging van het districtenstelsel door een minder plaatsgebonden evenredigheidsstelsel en de ontplooiing van nationale politieke partijen en daarmee verbonden organisaties. Het is denkbaar dat dit bureaucratische netwerk alternatieve wegen opende om in de Provinciale Staten of de Tweede Kamer te komen.

Terwijl deelname aan de gemeentepolitiek als opstap na 1920 aan belang inboette, bleef het raadslidmaatschap voor meer dan een vijfde van alle raadsleden in 1889-1941 nog functioneren als een stap terug. Deze eigenaardigheid hangt samen met de aanwezigheid in Den Haag van de provinciale en nationale bestuursorganen. Volgens burgemeester de Monchy was de Haagse raad hierdoor dan ook een enigszins vrijmoedig college: 'Vanouds was er in den Raad van Den Haag een aantal Kamerleden, vergadelaars van professie die reeds lang den schroom hebben afgelegd, die den nieuwigeling in openbare colleges bevangen houdt.'²⁷ Het grote aandeel van openbare ambten en de hoge graad van opwaartse politieke mobiliteit in 1889-1919 illustreert naar mijn mening de dynamiek van deze periode van economische modernisering en nationale eenwording.

²⁷ S.J.R. de Monchy, *Twee ambtketens. Herinneringen uit mijn burgemeesterstijd* (Arnhem, 1946) 135.

Samenvatting en conclusies

De veranderende samenstelling van de 'regerende klasse' in de Haagse raad weerspiegde in wisselende mate de constitutionele en institutionele veranderingen van 1848, 1887 en 1917. De invoering van direct kiesrecht in 1848 en vooral de uitbreiding van het kiesrecht in 1887 en 1917 en de opkomst van nationale politieke partijen na 1887 (begunstigd door het evenredigheidsstelsel na 1917) hadden repercussies voor de rekrutering van raadsleden en voor hun loopbaanmogelijkheden. Meer nog dan 1848 markeerde 1887 (of globaal 1890) een trendbreuk in de rekrutering van raadsleden. Dat blijkt ook uit een alternatieve analyse van generaties naar geboortejaren (vóór 1780, 1781-1810, 1811-1840, 1841-1870 en 1871-1900), waarbij de laatste twee generaties een sterk veranderd en veranderend profiel vertonen dat overigens nauwelijks afwijkt van het profiel per kiesrechtperiode.

De adel (hoofdzakelijk voormalige regentengeslachten) en het patriciaat (families die vanaf 1910 met terugwerkende kracht aanspraak maakten op de status van notablen) raakten na 1890, eerder in de gemeenteraad dan in de Tweede Kamer, hun overheersende positie kwijt. Dat bevestigt de veronderstellingen van Kuiper en Van der Laarse dat de notablenelite na 1890 minder greep had op of minder belangstelling had voor publieke functies. Die overheersende positie werd geschraagd door onderlinge huwelijken en de steun van verwantschapsnetwerken. De betekenis van familiebanden in de bovenlaag blijkt onder meer uit schoonzusterhuwelijken. Helaas zijn huwelijken tussen neef en nicht in de collectieve biografie niet als zodanig gecodeerd. De frequentie van familienamen van raadsleden en hun echtgenotes duidt evenwel indirect op veelvuldige verzwagering en de dominantie van bepaalde familieclans. Intrigerend is dat de adellijke familienamen die bij de (mannelijke) raadsleden frequent voorkomen, andere zijn dan de familienamen die bij hun echtgenotes frequent voorkomen.

Kleinburgerlijke kantoorbedienden, ambachtsbazen en winkeliers waren na 1890 even talrijk in de raad als overheidsdienaren en dienstverleners afzonderlijk. Tezamen vormden deze laatste twee beroepssectoren evenals in de Tweede Kamer een ruime meerderheid. Het aandeel van academici liep flink terug in het interbellum. Evenals bij het aandeel van adel en patriciaat voltrok deze teruggang zich eerder en geprononceerder in de gemeenteraad dan in de Tweede Kamer. Als men democratisering associeert met een meer (maatschappelijk) gespreide rekrutering van politici, dan kan men dit interpreteren als een teken dat de grote stad daarbij voorop liep.

Pas na 1919 kregen de katholieken, die dankzij het districtenstelsel al na 1887 in de Tweede Kamer min of meer evenredig vertegenwoordigd waren, ook in de gemeenteraad een evenredig aandeel in de macht.

De meest dynamische periode lijkt 1889-1919, toen het aantal nieuwelingen in de raad toenam, het aandeel van elders geboren en fors steeg en het aandeel van raadsleden die een hoger ambt bereikten, het hoogst was. De aanwezigheid van voormalige Kamerleden die tot hun pensioen of dood hun zegje deden, bleef na 1890 tekenend voor de Haagse raad als naaste buur van het parlement, ook toen in het interbellum de gemeentepolitiek minder kansen bood voor een carrière in de landelijke politiek. Dat was overigens wel de periode waarin de samenstelling van de gemeenteraad en de Tweede Kamer het dichtst bij een doorsnede uit de bevolking kwam.